

هەریمی کوردستان و "وازهینانەکی" ئەرشەد سألحی له سەرۆکایەتی بەرە ی تورکمانی

08-04-2021

نووسەرەکان

زریان رۆژەلاتی

کورتە : "وازهینان" یان "لادان" ی ئەرشەد سألحی له سەرۆکایەتی بەرە ی تورکمانی، چەندە ی رووداویکی گرنگی نیوخۆیی بیټ بۆ تورکمانەکانی عێراق و هەریمی کوردستان، ئەوەندەش دەتوانیټ رەهەندیکی دەرەکیی بیټ وجیی بایەخ بیټ. حالی حازر تورکمانەکان، بەهۆی دابەشبوونە مەزەهەبییەکیان بەسەر شیعیە و سوننەدا، لەنیوان بەرداشی دوو گەمە ی سیاسی تورکی و ئێرانیدان.

زريان رۇژھەلتى |

"وازھىنان" يان "لادان"ى ئەرشدە سالىلىق لە سەرۇكاپەتى بەرەى توركىمانى، چەندەى رووداۋىكى گىرنگى نىوخۇبى بىت بۇ توركىمانەكانى عىراق و ھەرىمى كوردستان، ئەوئەندەش دەتوانىت رەھەندىكى دەرەكى بىت و جىي بايەخ بىت. خالى حازر توركىمانەكان، بەھۇى دابەشبوونە مەزھەبىيەكەيان بەسەر شىيە و سونئەدا، لەنىوان بەرداشى دوو گەمەى سىياسى توركى و ئىرانىدان. بەشىكىان روولە ئەنكەرە و بەشىكى دىكەشيان روويان لە ھىزەكانى نىك لە ئىران، وەك گرووپەكانى حەشە بە تايەتى رىخراۋى بەدرە. بەلام ھەرچۇنىك بىت، ئەوان لە دۇسىيەى خاك دا لە عىراق بۇ كورد بايەخىكى زۇريان ھەيە. بۇ نموونە، ھەرچەندە بەرەى توركىمانى لە ئاستى عىراقدا ھىزىكى يارىگۇر نىيە بەلام، لە دۇسىيەى كەركووكدا ئەكتەرىكى كىلىيە ۋەھلۇيىستەكەى چۇن بىت، دەتوانىت كارىگەرى لەسەر دۇخى ئەوئە دابىت. ئا لىزەوئەيە كە گۇرانكارىيەكانى سىياسەتى توركىمانى بۇ ھەرىمى كوردستان بايەخدار دەبىت.

ئىنجا لەو رووداۋەى "سالىلىق"دا پىرسىارەكە ئەوئەيە كە گەلۇ "وازھىنان"ى سەرگىدەپەكى "پان توركىست" كە لە 2010 ۋە سەرۇكاپەتى بەرەى توركىمانى كىردوۋە و ھاننى حەسەن توران كە باگراۋوندىكى ئىسلامى- نەتەوئەگەراى ھەيە دەتوانىت چ و اتايەكى ھەبىت؟ پالئەرەكانى ئەو گۇرانە چى بوون؟ لەوئەش گىرنگىر، ئايا ئەمە دەتوانىت رىگا بۇ رىبازىكى سىياسى نوبى بەرەى توركىمانى لە دۇسىيەى كەركووك بىكەتەو؟

"وازھىنان" يان "لادان"

لە رۇژانى كۇتايى مانگى ئادارى ئەمسالدا ئەرشدە سالىلىق وازى لە سەرۇكاپەتى بەرەى توركىمانى ھىنا و حەسەن توران شوپنى گىرتەو كە لە 2018 ۋە جىگىرەتى. سالىلىق لە يەكەم كاردانەوئەى شەخسى خۇيدا دواى ئەو رووداۋە، رايگەپاندوۋە كە بە راۋىزۇ لەگەل ھەندىك لە سەرگىدەكانى دىكە بىبارى وازھىنانى داۋە. بەلام ئەوئەشى گوتوۋە كە ئەو "بىبارە بۇمەن ھىچ ئاسان نەبوو. ئىستاش نامەوئە لەسەر وردەكارىيەكانى قەسە بىكەم." دواترىش گوتەى نووسەرىكى توركى ھىناۋەتەو كە دەلىت: "ھەندىكچا و شەكان ناتوان ھەموو شت بگەپەن." [1] بىشترىش لە لاپەرەى خۇى لە توپتەر گوتبوۋى كە "ھەندىك پارتى توركىمانى" بوونەتە "داردەستى دەرەكى" و دەپانەوئە بەرەى توركىمانى دابەشبىكەن. بەمەس ئامازەى بە دوو فاكەتەرى ناوخۇبى و دەرەكى لە وازھىنانەكەيدا كىردوۋە. ئەم قسانەى سالىلىق ئەو گومانانەى درووستكىردوۋە كە ئەو بە نابەدلى وازىھىناۋە و بە واتايەكى دى لاپراۋە. ھەلبەت بەپاننامەپەكى بەرەى توركىمانى لەوبارەپەو، ئامازەى ھەبوونى جۇرئىك لە سازشى لە نىوان سالىلىق و ئەو لايەن يان لايەنەئەى تىداپە كە وىستوۋايانە لەسەركار لاپچىت. بەپنى بەپاننامەكە، سالىلىق لەمەدووا "خۇى بۇ كارى سىياسى تەرخاندەكات و لە پىش و پاش ھەلبۇزاردنى داھاتوۋى عىراق، بەناۋى پىكەتەى توركىمانىيەو، بۇ ۋەگىرتنى مافەكانىان دانوستاندن دەكات." [2] ئەمەش لەوانەپە واتاي ئەو بەدات كە چانسى ئەوئە دەبىت لانىكەم بۇ خولىكى دىكە پەرلەمانتار بىت، يان خۇى يان كەسىكى نىك لە خۇى، پۇستىك لە حكومەتى داھاتوۋ ۋەرىگىرت. ھەلبەت دواى ئەو بەپاننامەپە، سالىلىق گوتوۋپەتى كە ئەو ئىدى لەمەدووا، تاك و پەرلەمانتارىكى توركىمانىيە! بەمەش، ئەو دىمەنەى لىلتىركىردوۋە كە لە داھاتوۋى بەرەى توركىمانىدا چ رۇلىكى دەبىت.

ئەنكەرە لاپداۋە؟

كاتى "وازھىنانەكەى سالىلىق" ئەۋىش چەند رۇژ دواى ئەوئەى كە لە 24 ى ئادار بۇ بەشدارى لە سالىلىق سەرگىدەپەكى نەتەوئەگەراى توركىا (موحسىن يازىجى ئوغلو) سەردانى ئەنكەرەى كىردبوو، ئەو گومانەى بەھىزكىردوۋە كە حكومەتى توركىا داۋاى وازھىنانى لىكىردىت. رۇژى 27/3/2021، سەرگىدەپەكى "ئىبى پارتى- يەككىلە پارتە نەتەگەراكانى توركىا كە نەپارى حكومەتى ئىستاپە." بەناۋى ۋەدات يەنەرە، باسى لەو كىردبوو كە ئەنكەرە بەتەمايە سالىلىق لەسەركار لاپدات. [3] رۇژى دواترىش سالىلىق وازىھىنا. جىي ئامازەپە كە لە سەردانەيدا بۇ ئەنكەرە، ئەرشدە سالىلىق كۇبوونەوئەى لەگەل مەنسور ياۋاش سەرۇكى شارەوانىيە ئەنكەرەش كىردبوو كە لەدوۋاپىن ھەلبۇزاردنى شارەوانىيەكانىدا تونىبوۋى لەسەر لىستى جەھەپە- پارتى گەلى كۇمارى، لە كاندىدەكەى ئاكارىتى بىتەو كە مەھەپەش پىشگىرى لىدەكرد. ھەرچەندە دىدارى سالىلىق لەگەل مەنسور ياۋاش كە بۇخۇى كەسىكى نەتەوئەگەراپە و پىشترىش ئەندامى مەھەپە بوۋە، لەوانەپە بابەتتىكى ئاسايى بىت، بەلام ئەمە لە سەرۋەندى بۇبوونەوئەى ھەۋالەكانى وازھىنانىدا، ۋەك كاردانەوئەپەكى سىياسى تەماشى كرا.

بابەتى وازھىنانى ئەرشدە سالىلىق چەندە رووداۋىكى محەلى بىت، لە توركىا ۋەك مۇزىكى سىياسەتى نىوخۇى لىھات و زۇرئىك لە

نەتەۋەگەرەكەن توركييا رەخنەبان لە حكومەت گرت كە گواپە پالى بە سالى وە ناوہ تا وازبىنىت. دەولەت باخچەلىش وەك گەورەترىن پالپشتىكارى حكومەتى ئەنگەرە، لە بەياننامەيەكدا تەنیا سوپاسى سالىحى كىردوۋە بۇ كارەكانى رابردوۋى و شتىكى ئەوتۆي لەسەر وازەينانەكەي باس نەكردوۋە! پىشتىرىش چەندىنجا باسى ئەو كرابوو كە حكومەتى ئاكارىتى لە سەردەمى سەرۋاكابەتى ئەحمەد داودئوغلۇدا ويستوۋىپەتى ئەرشەد سالىحى لابلەرىت بەلام سەرىنەگرتوۋە. ھەلبەت راستى ئەو ھەوالە تا ئىستاش پىشتراست نەكراۋەتەو بەلام، ھەندىك لەسەرچاۋەكانى نىزىك لە بەرەي توركىمانى دەلىن لادراۋە. ئەگەر واپىت، بەگىشتى دەتوانىن بىزىن لەوانەيە، بابەتى ھەلبىزاردنى داھاتوۋى عىراق، نىزىكوۋنەۋەي ئەرشەد سالىحى لە ئىران و گروپپەكانى ھەشىدى شەعبى و ناكۆكيە ناوخۆيەكان گىرنگىرىن ھۆكارەكانى "لادان" سالىحى بوۋىن.

ئەرشەد سالىحى بە ئەندازىرى نىزىكردنەۋەي توركىمانى شىعبى و توركىمانى سوۋنى زانراۋە و لە دواي 2017 ۋە لانىكەم سەرۋاكابەتى دىدارى دوو ۋەفدى تىكەلەۋى توركىمانە شىعبە و سوۋنەكانى بۇ توركىيا كىردوۋە. جارى يەكەم لەدواي گىشتىرسى لە 2017، ئەو ھۆكارىك بوو بۇ پەيوەندى توركىيا لەگەل توركىمانە شىعبەكان و تەننەت ھەندىك لە فەرماندە توركىمانەكانى ھەشىدى شەعبى، ۋەكوو پىلماز نەجارىشى بىردە توركىيا. [4] جارىكى دىكەش لەدواي ھەلبىزاردنى 2018، ھەموو پەرلەمانتارە توركىمانەكانى ھەشىدى شەعبى، ۋەكوو پىلماز بەرپىرسانى ئەنگەرە كۆبوۋنەۋە. ئەمەش ئەو ۋەختانە بوو كە فاتح يىلدز بالىۋىزى ئەۋكاتەي توركىيا لە بەغدا وىنەيەكى بىلاۋكردبوۋەۋە كە ئاللى ھەشىدى شەعبى بە دەستەۋە گىرتبوو: نىشايەكى سەردەمىك كەۋا توركىيا و ئىران سەبارەت بە پرسى كورد، سەبارەت بە سوۋرىا و رووداۋەكانى دىكە ناۋچەكە روۋيان لە ھاۋكارىيەكى زىاترى يەك كىردبوو! ئەگەر ئەم دىمەنەشمان لە پىشچاۋبىت، ئەوسا وازەينانى ئەرشەد سالىحى ۋەك كەسىكى ديار لە نىزىكردنەۋەي توركىيا و توركىمانە شىعبەكان، ئەۋىش لە سەردەمىكدا كە خەرىكە جارىكى دىكە درزى ناكۆكيەكانى توركىيا و ئىران لە عىراق و باقى شوپىنەكانى دىكە گەورەتر دەبىت، ئەو گومانە بەھىزتر دەكات كە لەوانەيە "وازەينانەكە" تەنیا رووداۋىكى ناوخۆيى نەبىت.

لەلايەكى دىكەۋە، ياساى نوپى ھەلبىزاردن ئەو نىگەرانىيەي بۇ بەرەي توركىمانى درووستكردوۋە كە نەكا نەتوانىت ئەو 3 كورسىيانە جارانى خۆي بە دەستبەھىننەۋە. لەبەر ئەۋەش، درووستكردنى ھاۋناھەنگىيەكى زىاتر لە بەينى حزب و گروپپە جىاۋازە توركىمانىيەكان ۋەك پىۋىستىيەك بۇ ئەۋان دەرگەۋىت. بەپىي ھەندىك لە زانىبارىيەكان، بەشىك لەۋ ھىزب و گروپپانەش ۋەك توركىمان ئىلى- رىاز سارى كەھىە و ۋەقى توركىمانى- توران كەتانە، لە سىياسەتەكانى سالىحى نازارى بوۋن.

ئەنجام

"وازەينانى" ئەرشەد سالىحى تەنیا رووداۋىكى محەلى و ناوخۆيى و توركىمانى نىيە. ئەمە دەتوانىت رەھەندىكى سىياسى دەرەكىشى ھەبىت. لەوانەيە توركىيا جارىكى دىكە بە تەماي گىلگىرەندەۋەي توركىمانەكانى نىزىك لە خۆي و دىارىكردنى سنوۋرەكانى بىت لەگەل ئىران لە نىۋو توركىمانەكاندا. لەۋانەيە گۆرپىنى سەركىردەبەكى ناسىۋنالىيەت بۇ سەركىردەبەكى ئىسلامى - نەتەۋەگەر، ھۆكارىك بىت بۇ كىردنەۋەي دەرگاي سەردەمىكى نوچ لە سىياسەتى بەرەي توركىمانى بە تايبەتى لە كەركووك.

ئەم وازەينانە چەندەي بابەتىك بىت بۇ يەكخستەۋەي توركىمانەكان لە كەركووك، دەشنى ئەۋەندەش دەرەفتى نىزىكوۋنەۋەيەكى گىرمانەيى كورد و توركىمانىش پىرەخسىنىت. خالىكى جىگاي سەرنج ئەۋەيە كە ئەم "وازەينانەي سالىحى" 14 رۇژ دواي ئەۋە ھات كە بەرەي توركىمانى، دواي 18 سال، لە ناۋەراستەكانى مانگى رابردوۋا ئۆففىسى خۆي لە ھەۋلىز كىردبوۋەۋە. [5] لەم قۇناخەي ئىستاشدا ھەرىمى كوردستان زىاتر لەجاران بايەخى بە پرسى توركىمان و داۋاكارىيەكانىان داۋە.

يەككە لە گىرنگىرىن تايبەتمەندىيەكانى سىياسەتى بەرەي توركىمانى لەسەردەمى سەرۋاكابەتى ئەرشەد سالىحىدا، زىادبوۋنى ناكۆكىي لەگەل كورد و نىزىكوۋنەۋەي زىاتر لە گروپپەكانى توركىمانە شىعبەيەكان بوو. ئەۋخاۋەنى ھەلوپىستىكى توندى نەتەۋەگەرەيى توركىمانىيە. بە نىموۋنە يەككە لەۋانەيە كە لە شەرى ئەمدوايەي ئەرمەنستان و ئازەربايجاندا، داۋاي خۇبەخىشى بۇ ئازەربايجان كىردبوو. ئەو ھاۋشىۋەي پارتى بزوۋنەۋەي نەتەۋەگەرەيى توركى (مەھەبە) دەستى بە نىشانەي "گۆرگ" بەرزەكاتەۋە كە سىمبولى ھاۋبەشى نەتەۋەگەرەكانە. ھەسەن تورانىش كە شوپىنى ئەۋى گىرتۋەتەۋە، پاشخانىكى ئىسلامى نەتەۋەگەرەيى ھەيە. يەككە لەۋ رووخسارانەشە كە لەسەردەمى ئارامىي رىژەي پەيوەندىيەكانى كورد و توركىمان لە نىۋەي يەكەمى 2000 كاندا زىاتر دەرەكەۋەت. ئەۋكاتەي كە ئەو پەيوەندىيانەش لە دواي 2010 ۋە بەرەبەرە گىرژىر بوۋن، رۇلى كەسانى ۋەك ئەرشەد سالىحى زۇر زىاتر بوۋن. ھەلبەت ھەسەن توران لە 2018 ۋە جىگىرى سالىحى بوۋە و چاۋەپوانناكرىت گۇرپپىنى خىراپى رىشەي بىكات بەلام، پالئەرەكانى گۇرپپانى سىياسەتى بەرەي توركىمانى زىاتر بوۋن. ھەلبىزاردن ۋادەكات كە بەرەي توركىمانى ناچاربىت گۆچ لە دەنگە جىاۋازەكانى لايەنە توركىمانىيەكانى دىكەش بگىرىت كە بەشىكىان ۋەك توركىمان ئىلى- رىاز سارى كەھىە زۇر پراگماتىكانەتر تەماشاي پەيوەندىيەكانى كورد و توركىمان دەكەن. گۇرپپانى ئەرشەد سالىحى، دەتوانىت زەمىنەيەك بۇ ھەرىمى كوردستان درووستبىكات تا بە سىياسەتەكانى خۆي سەبارەت بە كەركووك و دۇسىيەي پەيوەندىيەكان لەگەل توركىماندا بچىتەۋە. راست و ناراستەكانى رابردوۋى ئەو سىياسەتە ھەرچۇننىك بىن، باشتروايە ئەۋە لە پىشچاۋ

بگیریت که تورکمانه‌کان له پارێزگای دیاله‌وه هه‌تا موسڵ سنوورێکی ئەتێکی جیاوازیان له‌نیوان کورد و عه‌ره‌ب درووستکردوو و هاشا له‌ کارێگه‌ری پێگه‌ی ئەوان، له‌سه‌ر دۆسیه‌ی ناوچه‌ کوردستانیه‌کانی ده‌ره‌وه‌ی هه‌رێم ناگریت.

-[1]

<https://qha.com.tr/haberler/guncel/turkmen-lider-salihi-den-istifasinin-ardindan-ilk-aciklama-mucadeleye-hep-birlikte-de/vam-edecegiz/312635>

<https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/iraq/28032021-> [2]

[/https://serbestiyet.com/featured/analiz-ankara-irak-turkmen-cephesinin-milliyetci-liderini-neden-istifa-ettirdi-55487-](https://serbestiyet.com/featured/analiz-ankara-irak-turkmen-cephesinin-milliyetci-liderini-neden-istifa-ettirdi-55487-) [3]

[/http://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/cumhurbaskani-erdogan-turkmen-heyeti-ile-gorustu/161187-](http://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/cumhurbaskani-erdogan-turkmen-heyeti-ile-gorustu/161187-) [4]

<https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/140320213-> [5]